

**ПРАГМАТИЧНИЙ КЛАС ЕКСПРЕСИВІВ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ
ТЕКСТОВОГО КОНЦЕПТУ ЖІНОЧНІСТЬ У КОМУНІКАТИВНОМУ
ПРОСТОРІ ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕАЛІСТИЧНОЇ ПРОЗИ XIX – XX СТОЛІТЬ**

У статті розглядається комунікативний акт експресив у концептуальному просторі творів французьких письменників-реалістів XIX–XX століть.

Ключові слова: комунікативний акт, експресиви, текстовий концепт жіночність, реалістична проза.

This article studies communication's acts under the conceptual space of French realists' novels of the XIX–XX centuries.

Key words: communication's act, emphatic type, textual concept womanhood, realist's novel.

Комунікативна лінгвістика наголошує на важливості того, щоб вписати дослідження дискурсу в когнітивну перспективу [9; 10 та ін.]. Праці сучасних науковців у галузі мовознавства здебільшого спрямовані на аналіз саме комунікативної функції мови [5; 6 та ін.]. Розвиток когнітивно-комунікативної парадигми дає змогу розглядати концепти на дискурсивному рівні й представляти їх як функціональні одиниці. На сьогодні вітчизняні науковці все частіше звертаються саме до прагматичного аспекту в дослідженні мовних одиниць, різних типів дискурсу, зокрема це стосується розвідок із когнітивної лінгвопоетики. Ураховуючи усе вищевикладене, вважаємо, що вивчення комунікативно-прагматичних особливостей концептуального простору художніх творів є **актуальним**. За **мету** ми ставили виявити особливості комунікативного акту експресивів жіночих персонажів французьких реалістичних романів з оглядом на актуалізацію в них текстового концепту жіночність.

Об'єктом дослідження виступає один з прагматичних актів комунікативного простору – експресиви.

Матеріалом слугували твори французьких письменників-реалістів XIX–XX століть Г. Флобера "Madame Bovary", Е. Золя "Thérèse Raquin" і Ф. Моріака "Thérèse Desqueugoux".

Художній твір останнім часом набуває дискурсивного характеру, що передбачає його розуміння як складного комунікативного явища [8, с. 196–197]. Зображення дійсності в соціально-побутовому романі відбувається безпосередньо через висловлювання й дії персонажів, що зумовлює специфіку логіко-сислової й структурної організації цього літературного жанру. Тому вважаємо, що текст французьких реалістичних творів набуває рис ідеальної репрезентації комунікативних актів.

Соціальна стаття (або гендер) впливає на поведінку та її сприйняття; зокрема вона визначає мову, якою послуговується індивід, і яка використовується стосовно нього [4; 7]. Гендерна спрямованість досліджуваного текстового концепту (далі ТК) зумовлює особливості розгортання комунікативних ситуацій у художній тканині реалістичної прози XIX–XX століть. Передусім це пов'язано з емоційністю й екстравертністю представниць слабкої статі, що в комунікативному просторі творів французьких письменників-реалістів зумовлює використання синтаксичних елементів експресивного вираження в комунікативних актах жіночих персонажів.

Найбільш репрезентованим у художньому просторі французьких реалістичних романів XIX–XX століть з точки зору актуалізації ТК жіночність є прагматичний клас експресивів. Це пояснюється природною емоційністю представниць жіночої статі, оскільки

іллокутивна мета цього мовленнєвого акту полягає в розкритті психологічного стану адресанта, його ставлення до змісту повідомлення [11] і характеризує ступінь його відвертості [2, с. 173]. Жіночі персонажі досліджуваних творів схильні здебільшого виражати свій емоційний стан щодо тих чи тих фактів або подій.

Яскравим прикладом емоційної відвертості є фрагмент розмови головної героїні роману Г. Флобера "Madame Bovary" з коханцем перед їхньою запланованою втечею: *Elle lui avait passé les mains dans ses cheveux, et elle répétait d'une voix enfantine, malgré de grosses larmes qui coulaient :*

– *Rodolphe ! Rodolphe !... Ah ! Rodolphe, cher petit Rodolphe !*

Minuit sonna.

– *Minuit ! dit-elle. Allons, c'est demain ! encore un jour !*

Il se leva pour partir ; et, comme si ce geste qu'il faisait eût été le signal de leur fuite, Emma, tout à coup, prenant un air gai :

– *Tu as les passeports ?*

– *Oui.*

– *Tu n'oublies rien ?*

– *Non.*

– *Tu en es sûr ?*

– *Certainement.*

– *C'est à l'hôtel de Provence, n'est-ce pas, que tu m'attendras ?... à midi ?*

Il fit un signe de tête.

– *À demain, donc ! dit Emma dans une dernière caresse.*

Et elle le regarda s'éloigner.

Il ne se détournait pas. Elle courut après lui, et, se penchant au bord de l'eau entre des broussailles :

– *À demain ! s'écria-t-elle* (Flaubert, MB, 220).

Жінка, будучи заміжною дамою, відчуває сильні почуття до молодого чоловіка Родольфа. У комунікативній ситуації емоційний стан Емми марковано невербальними засобами: сигналами проксеміки, фонації та жестикуляції. Так, звертаючись до коханця, пані Боварі проводить руками по його волоссю (*lui avait passé les mains dans ses cheveux*). З одного боку, задля такого жесту жінці потрібно якомога ближче підійти до Родольфа, тобто порушити зону інтимного спілкування, що в концептуальному просторі твору Г. Флобера імплікує ТК любов. А з другого – торкання волосся є жестом дуже інтимного наповнення: не кожній людині ми дозволяємо такі кінесичні рухи. Якщо ж звернути увагу на інший невербальний маркер – зміну тембру голосу молодої жінки на дитячий (*voix enfantine*), то жест торкання голови молодого чоловіка можна інтерпретувати як вияв материнських ніжних почуттів, оскільки матері у такий спосіб заспокоюють, пестять своїх дітей. Йдеться про актуалізацію ТК материнство в художньому просторі роману "Madame Bovary".

Емма Боварі розуміла, що, зраджуючи чоловіка, тим самим робить боляче не лише йому, а й їхній спільній доньці. І все ж жінка перебувала в полоні почуттів, не могла чинити опір своїм бажанням. Однак мимоволі фізіологічно пані Боварі виказувала страждання, від яких потерпала, кохаючи Родольфа, – вона гірко плакала (*de grosses larmes coulaient*).

У наведеному фрагменті ілюстративного матеріалу одним із синтаксичних компонентів емоційної забарвленості виступає повтор. Емма декілька разів повторює ім'я коханця (*Rodolphe !*). При цьому задля досягнення іллокутивної мети цього комунікативного акту – виказати психологічний стан жінки, Г. Флобер застосовує повтор моделі еліптичного окличного речення. І не просто повтор, а градацію. Останній раз ім'я коханця Емма промовляє у сполученні з прикметниками *cher* adj. (" qui est l'objet d'une vive affection ; aimé, chéri " [12, с. 191]) і *petit* adj. (" fam. S'emploi comme terme d'amitié, d'affection " [там само, с. 766]), які позначають рівень стосунків жінки і молодого чоловіка (*cher petit Rodolphe !*). В аналізованому фрагменті саме лексичні одиниці *cher* і *petit* є емоційно-

оцінювальними елементами, а їхня позиція наприкінці висловлення сприяє реалізації перлокутивного ефекту, впливу на співрозмовника.

Щодо повтору імені коханця в репліках Емми, то, відповідно до становища, в якому знаходилася головна героїня твору Г. Флобера, зраджуючи свого чоловіка, жінка відчувала неадекватність вимовлених нею слів у цій ситуації і тому весь час повторювала їх, намагаючись посилити їхнє значення. Такі прагматичні маркери імплікують у концептуальному просторі роману " Madame Bovary " ТК ЗРАДА.

Під час комунікативного акту головна героїня твору Г. Флобера не лише пристрасно повторювала ім'я коханого чоловіка, а й в очікуванні дня втечі весь час нагадувала собі й Родольфу про прийдешній день (*demain adv.* – " le jour qui suit immédiatement celui où l'on est " [12, с. 300]). Протягом усієї розмови Емма намагалася якомога швидше наблизити знаменну дату. Уперше пані Боварі констатувала те, що фактично цей час настав опівночі (*c'est demain !*). Прощаючись із Родольфом, Емма наголошує на зустрічі наступного дня (*À demain, donc !* – "Отже, до завтра!"), а задля підтвердження свого рішучого наміру біжить за коханцем (*courut après lui*) і навздогін йому знову кричить (*À demain !*).

Проілюстрований фрагмент комунікативного акту з твору Г. Флобера " Madame Bovary " належить до прагматичного класу експресивів, який у комунікативному просторі французької реалістичної прози XIX–XX століть є найбільш репрезентованим і має свої синтаксичні особливості. Ці синтаксичні моделі К.А. Долініним розглядаються як афективні, оскільки такі висловлювання реалізують афективну реакцію на подію або повідомлення, що, згідно з психологічними дослідженнями, являє собою особливо сильний, але короткотривалий вияв емоції [3, с. 208].

Головна героїня роману Ф. Моріака " Thérèse Desqueyroux ", не відчуваючи себе винною у спробі отруїти свого чоловіка, втручається в розмову батька з адвокатом: *Elle entendait confusément leurs propos : " Je recevrai demain l'avis officiel du non-lieu.*

– *Il ne peut plus y avoir de surprise ?*

– *Non : les carottes sont cuites, comme on dit.*

– *Après la déposition de mon gendre, c'était couru.*

– *Couru... couru... On ne sait jamais.*

– *Du moment que, de son propre aveu, il ne comptait jamais les gouttes...*

– *Vous savez, Larroque, dans ces sortes d'affaires, le témoignage de la victime... "*

La voix de Thérèse s'éleva : " Il n'y a pas eu de victime.

– *J'ai voulu dire : victime de son imprudence, madame. "* (Mauriac, TD, 2).

Почувши єдине слово *victime* (" personne tuée ou blessée ; personne qui a péri dans une guerre, une catastrophe, un accident " [12, с. 1065]), яке було висловлене стосовно її чоловіка, Тереза одразу констатувала: *Il n'y a pas eu de victime* ("Не було жертв."). Щоб якось заспокоїти обурену жінку, адвокат був змушений виправдовуватися й уточнювати значення сказаного.

Важливим стилістичним компонентом мовленнєвого акту (далі МА) експресивів є хибні запитання *fausses interrogations* (термін за Ш. Баллі [1, с. 127]). У комунікативному просторі досліджуваних творів уживання такого типу запитань жіночими персонажами зумовлено їхнього емоційністю. Хибні запитання дещо збігаються з риторичними: хоча вони й спрямовані на адресата з метою вплинути на його думку, все ж таки представниці слабкої статі самі дають на них відповіді.

Одним із найбільш емоційно репрезентованих почуттів, що відчували представниці слабкої статі в художньому просторі досліджуваних творів, є страждання. ТК СТРАЖДАННЯ як ієрархічний компонент ТК ЖІНОЧНІСТЬ у МА експресиву комунікативного простору французьких реалістичних романів XIX–XX століть репрезентовано хибними запитаннями: *" Ah ! je sais, cria-t-elle, tu veux finir comme tu as commencé... Il y a quatre ans que nous t'entretiens. Tu n'es venu chez nous que pour manger et pour boire, et, depuis ce temps, tu es à notre charge. Monsieur ne fait rien, monsieur s'est arrangé de façon à vivre à mes dépens, les bras croisés... Non, tu n'auras rien, pas un sou... Veux-tu que je te le dise, eh bien ! tu es un... "* (Zola, TR, 247).

У наведеному фрагменті героїня твору Е. Золя "Thérèse Raquin" потерпає від фізичного і морального насилля свого чоловіка. Емоційний стан жінки впливає й на манеру спілкування. Аналізована комунікативна ситуація являє собою поєднання кількох іллокутивних функцій: репрезентативної та емоційного впливу. Тереза намагається виказати не лише свої емоції, а й суб'єктивну думку щодо поведінки Лорана. Завершуючи МА репрезентативу, жінка ставить хибне запитання (*Veux-tu que je te le dise* – "Хочеш, щоб я тобі це сказала"). Хоча графічно висловлення Терези не позначене знаком запитання, за формою (інверсія) воно є нічим іншим як питанням. Хибним воно є тому, що жінка сама намагається відповісти (*tu es un...*). Така манера самовираження головної героїні в концептуальному просторі роману Е. Золя імплікує ТК СТРАЖДАННЯ.

Підсумовуючи викладене вище, можна зробити висновок, що МА експресивів у комунікативному просторі творів французьких письменників-реалістів XIX–XX століть окреслено експресивними засобами вираження, що відповідає стереотипному сприйняттю представниць слабкої статі в культурній традиції цього історичного періоду. У мовленні жіночих персонажів прагматичний клас експресивів імплікує в концептуальний простір досліджуваних творів ієрархічні складники ТК ЖІНОЧНІСТЬ, ТК ЛЮБОВ, ЗРАДА і СТРАЖДАННЯ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балли Ш. Французская стилистика / Шарль Балли ; [пер. с франц. К. А. Долинина]. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – 392 с.
1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Флорій Сергійович Бацевич. – Львів : ПАІС, 2010. – 336 с.
2. Долинин К. А. Стилистика французского языка / Константин Аркадьевич Долинин. – М.: Просвещение, 1987. – 303 с.
3. Пермякова О. В. Явление гендерной стилизации в современной женской литературе (на материале французского и русского языков) : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук : 10.02.19 "Теория языка" / О. В. Пермякова. – Пермь, 2007. – 19 с.
4. Постриган С. В. Усталені словосполучення в німецькому юридичному інституційному тексті : лінгвокультурологічний та комунікативно-прагматичний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / С. В. Постриган. – К., 2009. – 17 с.
5. Реконвальд Н. В. Англомовний чат як різновид комп'ютерно-опосередкованої комунікації (прагмалінгвістичне дослідження) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / Н. В. Реконвальд. – Одеса, 2008. – 22 с.
6. Топачевський С. К. Формально надмірні будови як прояв конфліктно спрямованих стратегій мовлення жінок / С. К. Топачевський // Вісник Житомирського державного університету імені І. Франка. Філологічні науки. – Житомир, 2010. – Вип. 53. – С. 231–234.
7. Фомичева Ж. Е. О концептуальном анализе языкового воплощения постмодернистской иронии / Ж. Е. Фомичева // Концептуальный анализ языка: современные направления исследования : [сб. науч. трудов / отв. ред. Е. С. Кубрякова]. – М. – Калуга : Эйдос, 2007. – С. 196–203.
8. Cook G. Discourse / Guy Cook. – Oxford : Oxford University Press, 1989. – 180 p.
9. Maingueneau D. Le discours littéraire / Dominique Maingueneau. – P.: Armand Colin, 2004. – 261 p.
10. Searle J. Rationality in Action / John Searle. – A Bradford Book, The Mit Press Cambridge, Massachusetts, London, England, 1995. – 336 p.
11. Le petit Larousse illustré : chronologie universelle. – P.: LAROUSSE, 2008. – 1812 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Flaubert, MB : Flaubert G. Madame Bovary : [roman] / Gustave Flaubert. – М.: Editions en langues étrangères, 1958. – 382 p.
12. Mauriac, TD : Mauriac F. Thérèse Desqueyroux : [roman] / François Mauriac. – P.: Le Livre de Poche, 1998. – 89 p.
13. Zola, TR : Zola E. Thérèse Raquin : [roman] / Emile Zola. – P.: Pocket, 2005. – 278 p.

